

TVARUMAS – MADINGA TENDENCIJA AR ORGANIZACINĖ VERTYBĖ?

Tomas Pauliuščenka

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos
Bibliotekų metodikos ir vadybos skyriaus informacijos specialistas

Žodis „tvarumas“ (angl. *sustainability*) visuomenei nėra naujas, tačiau ką iš tikrųjų reiškia ši sąvoka, žino ne visi. Pirmą kartą ji pavartota 1987 m. Jungtinių Tautų Pasaulinės aplinkos ir plėtros komisijos ir apibrėžta kaip „dabarties poreikių patenkinimas nekenkiant būsimų kartų galimybei patenkinti savo poreikius“¹. Aplinkos apsaugos instituto interneto svetainėje teigiama: „Nors įprasta manyti, kad tvarumas apima tik aplinkosaugą, tačiau tvarumas taip pat apima socialinės lygybės užtikrinimą bei valdymo aspektus. Ekonominis vystymasis bei valdymo aspektai, socialinė plėtra ir aplinkos apsauga yra tarpusavyje susiję bei vienas kitą papildantys tvaraus vystymosi komponentai.“² O ką tvarumas reiškia viešosioms bibliotekoms?

Bibliotekų pagrindinė funkcija – suteikti galimybę daugybę kartų skolintis leidinius ir dokumentus – ko gero, yra viena seniausių istorijoje mums žinomų tvarumo apraiškų. Vis dėlto ši veikla nėra vienintelė tvari veikla, kurią gali propaguoti ir propaguoja viešosios bibliotekos visame pasaulyje. Kalbėdama apie tvarumą ir bibliotekas, Tarptautinė bibliotekų asociacijų ir institucijų federacija (*International Federation of Library Associations and Institutions*, IFLA) pabrėžia: „Visos organizacijos turėtų stengtis saugoti aplinką įgyvendindamos tvarumo plėtrą. Ne išimtis ir bibliotekos, kurios turi visas sąlygas ją aktyviai vykdyti. Tvari biblioteka – tai biblioteka, kurioje atsižvelgiama į aplinkos, ekonominį ir socialinį tvarumą.“³

Savo artimiausių kelerių metų strategijoje Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka tvarumą nurodo kaip vieną iš organizacinių vertybių, į tvarumo sąvoką įtraukdama racionalaus išteklių (tarp jų ir žmogiškųjų), laiko, gebėjimų, idėjų, patirties ir kitus aspektus. Tvarumo filosofija tikslingai ir nuosekliai įgyvendinama kasdienėje darbuotojų veikloje, ja dalijamasi ir su visuomene. Tokių strateginių veiksmų tikslas – tiek ugdyti sąmoningumą organizacijos viduje, kad skelbiamos vertybės nebūtų tik deklaracijos, tiek įtraukti visuomenę į įvairias šviečiamąsias veiklas, per kurias atsiskleidžia tvaraus gyvenimo principų privalumai ir problematika.

SKOLINTI GALIMA NE TIK KNYGAS

Šiame kontekste vienu reikšmingiausių pastarųjų metų įvykių tapo nauja Daiktų bibliotekos paslauga, nuo 2023 m. pradėta teikti Šiaulių apskrities P. Višinskio, Akmenės, Pakruojo ir Telšių rajonų savivaldybių viešosiose bibliotekose. Daiktų biblioteka suteikia galimybę pasiskolinti ir praktiškai išbandyti įvairius daiktus, skatinančius pažinimo ir mokymosi procesus, ugdančius kūrybinę laisvę, kūrybiškumą ir pan. Užsienyje daiktų bibliotekos vaikams ir suaugusiesiems jau nėra naujiena, o Lietuvoje iki šiol pirmtakų nebūta. Paslaugą P. Višinskio biblioteka sukūrė ir kartu su bibliotekomis partnerėmis išbandė įgyvendindama Lietuvos kultūros tarybos ir Šiaulių miesto savivaldybės finansuotą projektą „Daiktų biblioteka (vaikams ir suaugusiesiems): dalijimosi ekonomikos principų diegimas viešosiose bibliotekose“.

Paslauga yra labai reikšminga, nes ilgainiui aktualizuoja kelis svarbius aspektus: suteikia galimybę daiktus skolintis, o ne juos pirkti, skatina vartojimo mažinimą ir atsakingą pirkimą. Kitas svarbus aspektas – kultūrinės bei socialinės atskirties mažinimas, nes daiktais gali pasinaudoti žmonės, kurie jų neišgali nusipirkti. Dalis skolinamų daiktų tikslingai numatyti specialiųjų poreikių turinčių vaikų reikmėms. Sensorinės, terapinės lavinamosios priemonės finansiškai yra sunkiai prieinamos, ir dažnai tėvai nėra tikri, kad priemonė bus tinkama jų vaikui. Be to, kaip rodo Skandinavijos šalių patirtis, tokia iniciatyva, daugiausia grindžiama pasitikėjimu, ugdo visuomenės sąmoningumą

¹ Enciklopedija „Britannica“. Prieiga per internetą: www.britannica.com/topic/Brundtland-Report.

² Aplinkos apsaugos instituto interneto svetainė. Prieiga per internetą: <https://aai.lt/tvarumo-savoka/>.

³ Tarptautinės bibliotekų asociacijų ir institucijų federacijos interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.ifla.org/g/environment-sustainability-and-libraries/ifla-green-library-definition/.

ir atsakingumą, nes skolinamus daiktus reikia saugoti, kad jais galėtų naudotis kiti. Tokios neįprastos, bet savo poveikiu visuomenei labai svarbios paslaugos atsiradimas Lietuvos bibliotekose neabejotinai yra naują šių institucijų pridėtinę vertę kurianti naujovė. Daiktus lengva ir paprasta skolintis naudojantis *ibiblioteka.lt* sistema, kuri skaitytojams puikiai žinoma kaip knygų skolinimosi platforma.

Nors paslauga veikia tik nepilnus metus, jau matyti akivaizdus poreikis – daiktai nuolat išduodami vartotojams, eilėje laukiantiems po kelis mėnesius. Be to, Daiktų biblioteka „apaugo“ naujomis idėjomis. Pavyzdžiui, ieškoma galimybių bendradarbiauti su verslais ir gyventojais, jie kviečiami teikti daiktus panaudai arba siūlyti savo daiktus, kuriais galėtų pasinaudoti ir kiti vartotojai. Planuojama bibliotekoje įrengti skolinamas darbo vietas, propaguoti ne tik dalijimąsi daiktais, bet ir žiniomis bei įgūdžiais ir skatinti dalijimosi savanorystę.

Savotišku šios paslaugos prototipu tapo per COVID-19 pandemiją bibliotekos lankytojams pasiūlytos keliaujančios kūrybos ir laisvalaikio dėžutės šeimoms. Tai jau trejus metus nemokamai į namus išduodami laisvalaikio ir edukacinių priemonių komplektai, skirti turiningai ir smagiai leisti laiką kartu. Rinkinių dėžės sudaro knygos, stalo žaidimai, galvosūkių, su menu ir kultūra supažindinantys rinkiniai, kūrybinės užduotys.

„Daiktų bibliotekos“ projekto kontekste atsiskleidžia dar viena svarbi tvarumo apraška – dalijimasis idėjomis. „Rengdami projektą, visada svarstome, ar į jį būtų galima įtraukti ir kitas bibliotekas, kad išplėstume idėją geografiškai ir įgalintume kolegas, dirbančius savo savivaldybėse, užtikrintume naujų paslaugų, produktų tvarumą ir tęstinumą. Valstybės požiūriu rentabilu, kad, įgyvendinant vieną projektą, jo rezultatai pasiektų kuo didesnę visuomenės ratą. Tą daryti su kitomis bibliotekomis partnerėmis yra vienas sėkmingiausių modelių“, – sako P. Višinskio bibliotekos direktoriaus pavaduotoja Ekaterina Prakapene.

Daiktų bibliotekos iniciatyva sulaukė pripažinimo ir nacionaliniu mastu – spalio 16 d. Vilniaus apskrities atliekų tvarkymo centro organizuotuose „Atliekų kultūros“ apdovanojimuose už pakartotinio daiktų panaudojimo veiklą ir idėjos sklaidą jai skirta nominacija „Metų DĖK'ui“. (Vilniečių projektas „Atliekų kultūra“ kasmet kviečia išreikšti padėką žmonėms, įmonėms ar iniciatyvoms, prisidedantiems prie atliekų tvarkymo sektoriaus gerinimo.) Šiais metais nominantai sulaukė rekordinio visuomenės palaikymo – net 42 147 balsų, o už projektą „Daiktų biblioteka“ balsuota daugiausia kartų – idėją palaikė daugiau kaip 11 tūkst. žmonių! Tai svarbus įvertinimas bibliotekai ir aiški tolesnės veiklos gairė, rodanti, kad tvarumo tema svarbi ne tik bibliotekoms, bet ir visuomenei.

Šiemet Daiktų bibliotekos iniciatyva sulaukė pripažinimo nacionaliniu mastu – Vilniaus apskrities atliekų tvarkymo centro organizuotuose „Atliekų kultūros“ apdovanojimuose už pakartotinio daiktų panaudojimo veiklą jai skirta nominacija „Metų DĖK'ui 2023“. Apdovanojimą atsiėmė Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos direktorius prof. dr. Bronius Maskuliūnas. 📷 Eljūs Kniežauskas

2023 m. lapkritį pristatytos Daiktų bibliotekos edukaciniai žaidimai ir žaislai iki šiol sulaukia išskirtinai daug tėvų dėmesio. 📷 Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos archyvas

NAUJI ĮGŪDŽIAI – IR TAIKANT PATIRTINĮ PAŽINIMĄ

Tvarumo idėjos aktyviai skleidžiamos organizuojant neformaliojo vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų švietimo veiklas, kuriose gyventojai kaupia su tvarumu susijusias žinias, ugdomas jų ekologinis sąmoningumas, tvarus kūrybiškumas, gerinama emocinė ir psichinė sveikata. 2023 m. P. Višinskio biblioteka organizavo edukacijų ciklą „Tvarumo laboratorija“, skirtą įvairaus amžiaus ir poreikių šiauliečiams. Dalyvaudami edukacijose, gyventojai buvo mokomi kūrybiškai panaudoti jų pačių ir bibliotekos darbuotojų atneštas antrines žaliavas. Įdomu, kad į tokio pobūdžio veiklas noriai įsitraukia būtent suaugusieji.

Kitos neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi programos – „Suaugusiųjų ekologinio sąmoningumo ugdymas per patirtinį gamtos ir aplinkos pažinimą“ – dalyviai buvo įtraukiami į aktyvias diskusijas su žinomais aplinkosaugininkais ir ekologais: miesto antropologe dr. Jekaterina Lavrinec, klimato kaitos ekspertu, meteorologu Silvestru Dikčiumi, gamtininku Andrejumi Gaidamavičiumi. Kalbėta apie klimato kaitos problemas, nagrinėtas žmogaus poveikis aplinkai dalyvaujant patirtiniuose žygiuose po Lietuvos miškus. Programa sulaukė didžiulio susidomėjimo ir parodė, kad netradiciniai sprendimai skatina žmones įsitraukti ir drauge plečia bibliotekos veiklų įvairovę, padeda atrasti biblioteką tiems, kurie galbūt nieško informacijos knygose. Abi programos buvo finansuotos Šiaulių miesto savivaldybės.

Šiurkio viešojoje bibliotekoje galima užsisakyti kūrybos ir laisvalaikio dėžutes, skirtas visai šeimai. Jų turinį sudaro žaidimai, knygos, supažindinančios su menu ir kultūra, įvairios kūrybinės užduotys.

24 m., įgyvendindama projektą „Meno pertraukos: kūrybinių edukacijų ciklas suaugusiesiems“, biblioteka kvietė į batus „Mini stiklo vitražų gamyba“. Jose iš stiklo atliekų buvo galima pasigaminti vitražą.

2023 m. gegužę seminare „Miškai – mūsų žemės plaučiai ir žmogaus išlikimo garantas“ dalyviai kartu su gamtininku Andrejumi Gaidamavičiumi apsilankė pusiasalyje tarp Baltųjų ir Juodųjų Lakajų ežerų.

NURAŠYTA – NEBŪTINAI NEBENAUDINGA

Kalbant apie formų ir metodų įvairovę, reikia pabrėžti, kad netradicinis požiūris ir sprendimai visada sulaukia dėmesio ir turi kiek kitokį poveikį. Visuomenę svarstyti tvarumo problematiką P. Višinskio biblioteka šiemet pakvietė pasitelkdama meną. Lietuvos kultūros tarybos ir Šiaulių miesto savivaldybės finansuotu projektu „Knygos transformacija: tarptautinis menininkų simpoziumas bibliotekoje“ siekta atkreipti dėmesį į gana skaudų

bibliotekoms klausimą – nurašytų knygų utilizavimą. Knygų naikinimas daliai visuomenės vis dar lieka tabu, šiuos žmones ne taip paprasta įtikinti, kad knygos, kaip ir visa kita, gali nusidėvėti, kad jos keistinos naujesniais, aktualesniais leidimais ir pan. Biblioteka siekia parodyti, kad nebereikalingos knygos gali būti prikeltos antram gyvenimui meno kūriniuose, išradimai panaudojamos buityje, o tvarumo tematika ir žiedinės ekonomikos principai aktualizuojami meninėje veikloje.

Meno kūrėjai iš Lietuvos, Latvijos, Estijos, Lenkijos ir Švedijos mezgė dialogą su visuomene apie antrinį daiktų panaudojimą, iš nebetinkamų naudoti spaudinių kurdami naujus unikalius meno kūrinius – instaliacijas. Kelių dienų žinomų menininkų dirbtuves galėję stebėti bibliotekos lankytojai bendravo su kūrėjais, dalyvavo edukacijose ir galop tapo nurašytų knygų transformacijos į meno kūrinius liudininkais.

Vienas iš reikalavimų simpoziumo dalyviams buvo jų kūrinio dydis – iš knygų sukurtas meno kūrinys turėjo būti lengvai transportuojamas, kad galėtų būti pervežamas ir eksponuojamas ne tik P. Višinskio bibliotekoje. Liepos mėnesį Šiauliuose pačių kūrinių autorių pristatyta įspūdinga instaliacijų paroda jau pasiekė ir kitas Šiaulių regiono bei Telšių apskričių savivaldybių viešąsias bibliotekas. Instaliacijų parodos katalogo elektroninę versiją taip pat galima peržiūrėti Šiaulių apskrities P. Višinskio bibliotekos interneto svetainėje, bibliotekos leidinių skiltyje.

ĮSITRAUKIA VERSLAI IR Kitos ORGANIZACIJOS

Biblioteka kasmet planuoja ir plėtoja bendradarbiavimą su socialiai atsakingomis ir tvarumą propaguojančiomis įmonėmis bei organizacijomis. Jau kelerius metus vienas pagrindinių šios srities partnerių yra Šiaulių regiono atliekų tvarkymo centras. Bibliotekoje rengiant įvairias su tvarumu susijusias dienas, centro darbuotojai organizuoja edukacijas, prisideda prie bibliotekos renginių, vykstančių kitose viešosiose erdvėse. Šiuo metu biblioteka kuria interaktyvų Povilo Višinskio pabėgimo kambarį, kuriam reikia specifinių XIX a. pab.–XX a. pr. buities daiktų. Šiuo reikalu padeda atliekų tvarkymo centro darbuotojai – jie bibliotekininkams praneša, kai tinkamą daiktą gyventojai atneša į atliekų surinkimo aikštelę kaip nebereikalingą. Taip gauta pabėgimo kambariui reikalinga sena skrynja, gelda ir pan.

Šiaulių apskrities P. Višinskio viešosios bibliotekos vykdomos veiklos atspindi kompleksiską vertybinį požiūrį į tvarumą. Tai nėra tik madingų tendencijų vaikymas ir aklas įvairių reikalavimų taikymas. Taip bibliotekos prisiima atsakomybę už pokyčius visuomenėje, ugdo reikiamus jos įgūdžius. O pozityvūs pokyčiai įvyksta tuomet, kai tikslo siekiama nuosekliai, išnaudojant net ir mažiausias galimybes, taikant įvairias formas bei metodus, bendradarbiaujant su kitomis organizacijomis, įtraukiant žymius žmones, įvairių sričių profesionalus.